

ΝΕΟΛΟΓΟΥ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 25.

ΤΟΜΟΣ Β'.

11 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1893.

ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΑ*

Περὶ τῶν Κυκλώπων.

Β'.

Οἱ Κύκλωπες ἐν τῇ οἰκοδομητικῇ τέχνῃ.

Ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ τῆς παναρχαιοτάτης οἰκοδομητικῆς τέχνης συνδεόμενοι Κύκλωπες, ἐξ οὗ τὰ «κυκλώπεια τείχη», δὲν εἶνε ἄλλο ἢ γίγαντες, μεθ' ὧν πολλάκις ἐναλλάσσει ἡ δημώδης μυθολογία αὐτοὺς, οἵτινες ὡς πελώριοι τέκτονες συνάγουσιν ὑπερμεγέθεις βράχους, φράττουσι λιμένας, ἐγείρουσι τείχη καὶ τ. ἑ. Ἀποτελοῦσι δὲ οἱ Κύκλωπες οὗτοι τὰς κινουμένας τῆς φύσεως δυνάμεις, ποσειδωνεῖους ἢ ἡφαιστεῖους καὶ εἶνε τεκτονικοὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐννοίαν, ὑφ' ἣν καὶ ὁ Ποσειδῶν καλεῖται σεισίχθων ἢ ἐννοσίγαιος ἅμα καὶ τέκτων γῆς, παραλλήλως πρὸς τὸν εἰδικῶς τεκτονικὸν Ἀπόλλωνα, ὅστις, καθὼς καὶ οἱ Κύκλωπες, ἐκσπᾷ πελώριους ἀκατεργάστους βράχους ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης, ἐνῶ ὁ μουσικὸς Ἀπόλλων φροντίζει περὶ τῆς λειάνσεως καὶ διακοσμῆσεως τοῦ ἀκατεργάστου ὄγκου.¹

Ὡς μυθικοὶ τεχνῖται οἰκοδομητικῶν ἔργων ἀναφέρονται οἱ Κύκλωπες οὗτοι ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων πηγῶν. Ἡδὲ παράδοσις ἀποδέχεται, ὅτι ὁ βασιλεὺς Τίρυνθος Προῖτος ἐκάλεσε τὸ πάλαι ἐπὶ τῶν «γαστεροχείρων»² τούτων Κυκλώπων, εἰσοὺς ἀνέθηκε τὴν ἀνέγερ-

σιν τῶν περὶ τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν πόλιν αὐτοῦ τειχῶν· διὸ καὶ ὁ Ὅμηρος¹ μνημονεύει περὶ τετειχισμένης ἥδη τῆς Τίρυνθος καὶ παρ' ἄλλαις τῶν ἀρχαίων πηγῶν ἀναφέρονται τὰ ἐν Ἀργεὶ καὶ Μυκῆναις τείχη ὡς ἔργα τῶν Κυκλώπων. Ἀλλ' οἱ Κύκλωπες οὗτοι δὲν εἶνε οὔτε οἱ ἐπὶ τῆς Τρινακρίας ὑφ' Ὁμήρου περιγραφόμενοι, οὔτε οἱ τὴν ἀστρατὴν σφυρηλατοῦντες παρ' Ἡσιόδω, ἀλλ' εἶνέ τι πελώριον ἅμα καὶ γιγαντώδες, ὡς γίγαντες καὶ πελώριοι εἶνε καὶ οἱ ὀμήρειοι καὶ ἡσιόδειοι Κύκλωπες,² μεθ' ὧν συναντιζονται ὑπὸ τὴν ἐποψὴν μόνον ταύτην. Ἐν τοῖς μυθεύμασι τῶν διαφόρων λαῶν τὰ ἑκτακτα οἰκοδομικά καὶ ἄλλα ἔργα παρωχημένων ἑκατονταετηρίδων, ὧν ἀπέναντι οἱ μεταγενέστεροι αἰσθανόμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς νάννους, συνήθως ὑπολαμβάνονται ὡς ἔργα Γιγάντων, ἀποδιδόμενα εἰς ἐκτάκτους τινὰς τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν οἰκοδόμους. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ τῶν κυκλωπειῶν τειχῶν. Οἱ οἰκοδόμοι λοιπὸν Κύκλωπες εἶνε γιγάντισοι κτίσται τῶν παναρχαίων χρόνων. Ὁ δὲ μῦθος, ὁ φέρων αὐτοὺς ἐκ Λυκίας³ εἰς τὴν Ἑλλάδα, φαίνεται ἔχων πυρῆνα ἱστορικῆς ἀληθείας, διότι ἡ ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ Λυκία ἦτο ἰδίως ἡ χώρα ἐκεῖνη τὸ πάλαι, ἐν ἣ ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὁ ἀσιατικὸς πολιτισμὸς πολλαχῶς εὗρηνται ἐν κοινῇ ἐπαφῇ, οὕτως ὥστε ἡ συνάφεια μεταξὺ Ἑλ-

τόγχειρας τῆς θεογονίας. Πρβλ. Εὐριπ. Ἴφιγ. ἐν Αὐλ. στ. 1500

«καλεῖς πόλισμα Περσέως

Κυκλοπειῶν πόνον χειρῶν».

¹ Ἰδ. Ἡσυχ. «Κυκλώπων ἔδος» καὶ «Τίρυνθιον πλύνευμα». Ὁ Στράβων ὅμως δοῖται, ὅτι οἱ Κύκλωπες ἐκλήθησαν «γαστερόχειρες» οἵοντι ὡς διὰ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν αὐτῶν τρεφόμενοι. ¹ Ἰδ. Στρ. 8, 372. «γαστρίων» νότος νότος

² Ἰλ. II. 559. «Τίρυνθ' αὖτε τετειχισμένην». Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐπιθέτου «τετειχισμένη» Ἰδ. Hugo Weber ἐν Φιλολόγῳ τόμ. 16 σ. 700 ἑξῆς.

³ J. Overbeck: Geschichte der Griechischen Plastik: Leipzig 1881. I. σ. 24 ἑξῆς.

⁴ Κατ' ἄλλας ἀρχαίας εἰδήσεις ἦσαν ἀπὸ τῆς Λυκίας οἱ Κύκλωπες ἐκ Θράκης ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

*) Ἰδε ἀριθ. 24, σελ. 461—463.

1) «Ὁ μὲν τὴν πέτραν παρασχὼν ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης καὶ ἅμα ποιήσας δυνατὴν εἶναι κομισθεῖναι, ὁ δ' ὥσπερ εἰκὸς οἰκιστὴν βουλευθεὶς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν κοσμήσαι προσθήκη τῇ τετρακτύῃ». Ἀριστείδης I, σ. 390 ἑξῆς. Dindorf.

2) «Γαστερόχειρες» ὥσπερ εἶχον χεῖρας καὶ ἐπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς γαστρός, εἰκῶν, ἥτις ὑπομνήσκει τοὺς εἰκα-

λάδος καὶ Ἀσίας ὄντως ἐνταῦθα ζητητέα. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς ιδέας ταύτης ἀποδείκνυσιν ὁ Overbeck,¹ ὅτι ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις τοῦτοις οἰκοδομήμασιν ἀπαντῶσι κοσμητικὰ τινὰ ἀντικείμενα, ἐφ' ὧν ὑπάρχουσι μορφὰι καὶ σχήματά τινὰ προφανῶς μὴ ἐλληνικῆς τέχνης. Οὕτω δὲ καὶ ἡ στήλη ἡ ὑπεράνω τῆς πύλης ἐν Μυκῆναις ἱσταμένη μεταξὺ δύο λεόντων² ὑπεμφαίνει κατὰ τὸν Overbeck ἰδίαν τέχνην καὶ τρόπον οἰκοδομῆς ἐν Λυκίᾳ ἐπικρατοῦντα. Ἐκ τούτων δὲ συνάγεται, ὅτι ἂν τις ἀποδεχθῇ, καὶ ὀφείλει ν' ἀποδεχθῇ, ὅτι τεχνίται ἐξ Ἀνατολῆς καὶ εἰδικότερον ἐκ Λυκίας ἐλθόντες, ἐργάσθησαν ἐν τε Μυκῆναις καὶ ἐν Τίρυνθι, δὲν πρέπει ἀφ' ἑτέρου νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι ὁ ἐν Ἀργολίδι συναπτόμενος μῦθος περὶ τῶν ἐκ Λυκίας Κυκλώπων δύναται νὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἐφ' ὧν τῶν οἰκοδομητικῶν ἐκείνων ἔργων, ἃ τινὰ εἶνε διεσπαρμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος, Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐπὶ πλεῖστον τῆς Ἰταλίας μέρος. Ναί μὲν ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομῆς τῶν τειχῶν τούτων, ὡς καὶ ὁ ἐπ' αὐτῶν ἐνιαχοῦ ὑπάρχων διάκοσμος ἐξ Ἀνατολῆς παρεισήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰ οἰκοδομήματα δὲ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀνηγέρθησαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὑπὸ ἰθαγενῶν τῆς χώρας κατοίκων. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται διὰ τὴν ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ παράδοσις ἀπεκάλεσεν αὐτὰ καὶ «πελασγικά», ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῶν Πελασγῶν, τῶν παναρχαίων τῆς Ἑλλάδος κατοίκων. Πᾶσα δὲ ἀπόπειρα πρὸς ὁρισμὸν καὶ διάκρισιν τῶν κυκλωπειῶν ἀπὸ τῶν πελασγικῶν ἔργων ἐναυδάγησε παντελῶς ἀποβῶσα ὁλως ματαία.³

Γ'.

Περὶ μεταγενεστέρων περὶ Κυκλώπων παραδόσεων.

Αἱ μεταγενέστεραι παραδόσεις περὶ Κυκλώπων ἐξεπλήγαδαν ἰδιαίτατα ἐκ τε τῆς ἐν Ὀδυσσεΐᾳ περὶ αὐτῶν εἰκόνος καὶ ἐκ τῆς παρ' Ἡσιόδῳ περὶ ἡφαίστειων δαιμόνων, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι ἥδη περιωρίσθησαν ἀποκλειστικῶς ἐπὶ εἰδικωτέρου ἐδάφους, ἥτοι ἐπὶ ἡφαιστειῶν χωρῶν, ἐνθα ἐφεξῆς ἐργάζονται ἀεὶποτε ὡς χαλκεῖς τοῦ Ἡφαίστου. Τοιοῦτον ἐδαφὸς ἰδίᾳ εἶνε ἡ περὶ τὴν Αἴτνην ἐν Σικελίᾳ χώρα, ἥτις ἔκπαλαι ἦτο τὸ θέατρον πλείστων καὶ σπουδαίων ἐδαφικῶν ἀναστατώσεων, ἐκ τε τοῦ ὕγρου στοιχείου καὶ ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ ἡφαιστείου προσερχομένων. Ἐν τῇ χώρᾳ δὲ ταύτῃ μετηνέχθη τὸ χαλκεῖον τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῶν Κυκλώπων ἐπὶ μιᾷ μὲν συνήθως τῶν Λιπαρῶν νήσων,⁴ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας τοῦ Ἡφαίστου νήσου Λήμνου⁵. Τούναντίον δὲ

μόνον ὁ περὶ Πολυφῆμου μῦθος οὐδεμίαν ὑπέστη καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους μεταβολὴν, ἀλλ' ἐξηκολούθει, ἔνεκα τῆς διακεκριμένης πρὸς τὴν Ὀδυσσεϊαν ὑπολήψεως καὶ ἀγάπης, ὑφιστάμενος ὁ αὐτὸς ἐν τῇ μετὰ ταῦτα ποιήσει καὶ τῇ δημῶδει μυθολογίᾳ, ἐνθα παρίσταται ὁ αὐτὸς ἀκαταμάχητος Γίγας καὶ δυσειδὴς τῶν δαδῶν κάτοικος, ὁ ἐκδηλῶν σφοδρὸν αἰσθηματικὸν ἔρωτα πρὸς τὴν θελκτικὴν καὶ πονηρὰν Νηρηΐδα Γαλάτειαν. Τὸν τελευταῖον τοῦτον μῦθον ἐδόξασαν καὶ ἀπηναντίσαν αἱ ποιήσεις πρῶτον τοῦ διθυραμβοποιοῦ Φιλοξένου καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ Καλλιμάχου, Θεοκρίτου καὶ Ὀβιδίου,¹ ὡς ἐπίσης καὶ πολλὰ ἔργα γλυπτικῆς, ἰδίως δὲ γραφικῆς ἐν τοιχογραφίαις.

Π. Γ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, δ. φ.

Ο ΕΝ ΤΟΙΣ "ΘΗΚΟΙΣ", ΠΑΟΓΓΑΡΧΟΥ ΤΟΥ ΧΑΙΡΩΝΕΩΣ* ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ**

36. Πολλὰ ψευδῆ καὶ πονηρὰ δόγματα λανθάνομεν εὐνοίᾳ καὶ πίστει τῇ πρὸς τοὺς λέγοντες ἐνδεχόμενοι.

37. Τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ λόγους ἀφαιρῶντα χρὴ τὴν τοῦ λέγοντος δοξάν αὐτοῦς ἀφ' ἑαυτῶν ἐξετάζειν.

38. Ὡς πολέμου, καὶ ἀκροάσεως πολλὰ τὰ κενὰ ἐστί. Καὶ γὰρ πολιὰ τοῦ λέγοντος, καὶ πλάσματα, καὶ ὄφρυς, καὶ περιαιτολογία, μάλιστα δὲ αἱ κρυφαὶ καὶ οἱ θόρυβοι καὶ τὰ πηδήματα τῶν παρόντων

1) Τάποσπάσματα τοῦ Φιλοξένου περισυνέλεξεν ὁ Bergk ἐν τῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ, τδ. περὶ τῶν ἐλληνικῶν ποιητῶν σ. 1260 ἐξ. Πεβλ. Θεοκρ. τδ. 6 καὶ 11. Ὀβιδ. Μεταρχ. 13, XIII, 744 ἐξ. Φιλοστρ. Εἰκ. 2, 18. O. Jahn: Archäologische Beiträge 411 ἐξ. W. Helbig εἰς τὸ ἐν Λερίᾳ ἐκδιδόμενον σπουδαῖον σύγγραμμα: Symbola philologorum bonnes. I, σ. 361 ἐξ. Campan. Wandgemälde N° 1042 ἐξ.

*) Ἰδε ἀριθμ. 19, σελ. 366—368.

**) Ἐπίσης ὁ κ. Χρ. Σαμαρτσίδης ἔλαβε καὶ τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν τοῦ ἐνταῦθα πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος κ. Νικολάου Μαυροκορδάτου:

«Φίλε κ. Σαμαρτσίδη,

»Χαίρων μανθάνω ἐκ τῆς ὑμετέρας ἐπιστολῆς ὅτι σκοπεῖτε ὅσον οὕτω νὰ ἐκδώσῃτε ἀπάνθισμα τῶν περὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας ὑποθηκῶν, τῶν περιεχομένων ἐν τοῖς Ἡθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου. Τὴν σπουδαιότητα τοιοῦτου βιβλίου καὶ ἄλλοτε ὑπέδειξα ὑμῖν. καὶ νῦν διατρανῶς προτιθεῖς ὅτι πάντες οἱ λόγιοι καὶ εὐδόκιμοι παιδαγωγοὶ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἵρυσθησαν, ὡς ἐκ καθαρῆς πηγῆς, σοφίαν ἐκ τῶν Ἡθικῶν τοῦ κλεινοῦ Χαίρωνεως φιλοσοφῶσι. Ἐπιθυμῶ νὰ παράσω ἑμφανῆς τεκμήριον τῆς σπουδαιότητος, ἣν ἀποδίδωμι εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἀπανθίσματος τῶν παιδαγωγικῶν ὑποθηκῶν τοῦ ἐκ Χαίρωνεως μεγάλου ἱατροῦ τῶν ψυχῶν, καὶ ἐνδεικνύει νῆαν ὅτι ὑμᾶς διὰ πάσης τιμῆς ἄγω, ἀποδέχομαι κατὰ τὴν ὑμετέραν ἐπιθυμίαν, ὅπως ἀναγραφῇ τὸ ἑμὸν ὄνομα ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου, καὶ διατελῶ πάντοτε προθυμότητος φίλος.

Ν. Μαυροκορδάτος».

1) Geschichte der griechischen Plastik. I, σ. 24—25.

2) Ἡτις, λέγει ὁ Overbeck: Gesch. der Griech. Plastik. I, σ. 24—25 δὲν εἶνε ἐλληνικῆς τέχνης: πρὸς δὲ καὶ ἡ τέχνη τῶν ἐκατέρωθεν ἱσταμένων λεόντων εἶνε, κατὰ τὸν αὐτὸν Overbeck, ξενότροπος μὲν ἀλλ' ἐπὶ ἐλληνικοῦ ἐξασκηθεῖσα ἰδέα.

3) Overbeck: Gesch. der griech. Plastik: I, σ. 25.

4) Παρὰ Καλλιμ. ὕμν. εἰς Ἀρτεμιν 68 ἐξ. οἱ Κύκλωπες διαδραματίζουσιν ἅμα πρόσωπον Κοβίλων, δι' ὧν ἐκφοβίζονται τὰ τέκνα τῶν θεῶν, ὡς τανῦν παρ' ἡμῖν τὸ «στοιχίον», ἡ δὲ βρουκόλακας.

5) Serv. V. A. 10, 763.